

פרק ה'

ההשקעה במשק

ההשקעה הגולמית הסתכמה בשנת 1960 ב-1,076 מיליון ל"י לעומת 1,000 מיליון ל"י ב-1959. הגידול ב-8 אחוזים בקירוב נובע מעליית מחירי נכסי השקעה ב-4 אחוזים, ומגידול ריאלי של 4 אחוזים. חלקה של תוספת ההשקעה בתוספת המקורות, שעמדו לרשות המשק, היה השנה נמוך מאשר בשנים קודמות (ראה לוח ה'-1).

לוח ה'-1

ההשקעה הגולמית וההשקעה הנקייה, 1958 עד 1960

(מיליוני ל"י)

1960	1959	1958	
			השקעה גולמית
1,076	1,000	897	מחירים שוטפים
1,020	985	897	מחירי 1958
			השקעה נקייה
715	684	614	מחירים שוטפים
675	671	614	מחירי 1958
			אחוז הגידול הריאלי
			לעומת השנה הקודמת
4	10	7	השקעה גולמית
1	9	6	השקעה נקייה
			תוספת ההשקעה הגולמית
8	17	11	כאחוז מתוספת המקורות

שיעור הגידול של ההשקעה הנקייה היה אף הוא נמוך מאשר בשנים קודמות בשל הגידול המצומצם יחסית בהשקעה הגולמית. מבחינת הרכב ההשקעות חל שיפור ב-1960: צומצם היקף ההשקעות בבנייני מגורים, בעוד שבהשקעה של כל יתר ענפי המשק יחד חל גידול (ראה לוח ה'-2).

ההשקעה במשק לפי הענף, 1959 ו-1960

(מיליוני ל"י)

הענף	1959		1960 מחירים שוטפים	אחוז העלייה או הירידה (-) מ-1959 ל-1960 (מחירי 1960)	אחוז מסך כל ההשקעה
	מחירים שוטפים	מחירי 1960			
חקלאות והשקיה	180	186	176	-5	17
חרושת	193	198	214	8	20
מחצבים	14	14	12	-14	1
חשמל	37	39	34	-13	3
הובלה ותחבורה	127	130	166	28	15
מסחר ושירותים	142	147	165	12	15
סך כל ההשקעה					
פרט למגורים	693	714	767	7	71
בנייה למגורים	307	324	309	-5	29
סך כל ההשקעה	1,000	1,038	1,076	4	100

1. ההשקעה בענפי המשק

בשנת 1960 חלה ירידה בהשקעות בענפי החקלאות, המחצבים, החשמל ובבנייה למגורים. ההשקעות בענפי התעשייה, התחבורה, המסחר והשירותים גדלו. הירידה בהשקעות בחקלאות, לרבות השקיה, נובעת, כבשנה הקודמת, מצמצום ההשקעות בהכשרה ובשימור של קרקע, במטעים ובייעור; הגידול במלאי בעלי החיים ירד אף הוא; לעומת זאת חל גידול בסעיף ההשקיה — בעיקר בעבודות הקשורות במפעל הירדן. הירידה בהשקעות בבעלי חיים ומטעים נובעת מירידה ברווחיות של ענפים אלה, בעוד שבייעור ובשימור והכשרת קרקע היא נובעת מצמצום העבודות היוזמות. ההשקעות בענף החשמל קשורות בהקמת תחנת הכוח "חיפה ב'" ובהרחבת רשת החשמל. בתחבורה הוגדלו במידה ניכרת ההשקעות בספנות — נקנו אניות בערך של 66 מיליון ל"י, רובן אניות משא. סעיפים אחרים שבהם חל גידול היו מכוניות מסחריות (בעיקר אוטובוסים), כבישים ונמלים. ההשקעה בנמלים בשנה זו מהווה התחלה של השקעות ניכרות נוספות בשנים הקרובות — בעיקר בבניית נמל אשדוד. הסעיפים בהם חלה ירידה ניכרת הם ההשקעה בקווי גז, עם סיום הנחת צינור הדלק אילת-חיפה, ובשירותי התחבורה של הרשויות המקומיות, עם סיום הבנייה של הרכבת התחתית בחיפה.

ההשקעה במשק לפי סוג הנכס, 1959 ו-1960

סוג הנכס		1959		1960	אחוז העלייה או הירידה (-) מ-1959 ל-1960 (במחירי 1960)	האחוז מסך כל ההשקעה	
		מחירים שוטפים	מחירי 1960	1.076	4	1959	1960
סך כל ההשקעה		1,000	1,038	1.076	4	100	100
תפוקה חקלאית		73	174	58	-22	7	5
מבנים ועבודות עפר		620	653	640	-2	62	60
ציוד		307	311	378	22	31	35
סך כל ההשקעה בציוד						(100)	(100)
מזה:							
ציוד מקומי		(89)	(90)	(97)	(8)	(29)	(26)
ציוד יבוא		(218)	(221)	(281)	(27)	(71)	(74)

בענפי השירותים והמסחר חלה עלייה הנובעת מהגברת קצב הבנייה של בתי עסק, מלונות — עם הגידול בתיירות — וכן מבנים של בתי ספר, בתי חולים וכדומה. בבנייה למגורים חלה, על אף העלייה בבנייה הפרטית, ירידה בגלל צמצום ניכר בבנייה הציבורית.

מבחינת חלוקת ההשקעה לפי סוגי הנכסים מסתמנת בשנתיים האחרונות ירידה בחלקם של המבנים ושל נכסי השקעה הנובעים מהסקטור החקלאי (כגון הכשרת קרקע, ייעור, רשת השקיה פנימית של משקים) ועלייה בחלקו של הציוד. כתוצאה מכך גדלה עתירות ההון של ההשקעות. עיקר תוספת ההשקעה בציוד — 90 אחוזים — מקורה ביבוא ציוד, ורק מיעוטה — ציוד המיוצר בארץ.

2. מלאי ההון¹

בשנת 1960 גדל מלאי ההון שלא-למגורים בשיעור של 11 אחוזים, שיעור גידול הדומה לזה של השנים האחרונות (ראה לוח ה' 4). שיעור הגידול של מלאי ההון² של החקלאות, לרבות ההשקיה, של ענפי התעשייה והחשמל וכן של ענפי המסחר והשירותים היו נמוכים מאשר בשנים הקודמות; בתחבורה לעומת זאת היה שיעור הגידול גבוה יותר.

¹ מלאי ההון הגולמי המחושב כהצטברות ההשקעות הגולמיות השנתיות לאחר ניכוי השילוח — ערך הנכסים שהוצאו ממעגל הייצור מחמת התבלות או התיישנות.

² ההשואה היא בין נתונים של מלאי ההון בסוף השנה.

לוח ה'4

מלאי ההון ושיעורי הגידול, לפי הענף, 1956 עד 1960

(סוף השנה)

הענף	1960 במחירי 1958 (מיליוני ל"י)	1960 אחוזים	אחוז הגידול לעומת השנה הקודמת		
			1954 עד 1958	1959	1960
החקלאות וההשקייה	2,096	34	9.4	8.2	7.4
החרושת, המכרות והחשמל	2,014	32	12.6	13.9	11.2
התחבורה	1,157	18	12.4	10.8	14.5
המסחר והשירותים	983	16	18.9	17.8	17.1
סך כל מלאי ההון, שלא למגורים	6,250	100	11.9	11.8	11.4
מלאי ההון במגורים	3,881	39	10.3	9.0	7.9
סך כל מלאי ההון	10,131	100	11.2	10.7	10.0

ה מקור: ד"ר א. ר. געטון, "הון, תעסוקה ותצוקה בישראל, 1950 עד 1959", בנק ישראל (עומד להופיע).

מלאי ההון למועסק גדל ב-1960 ב-9 אחוזים — שיעור גבוה יותר משיעור הגידול השנתי בחמש השנים האחרונות. בענף החקלאות וההשקייה, ירד שיעור הגידול של מלאי ההון למועסק.

לוח ה'5

גידול מלאי ההון למועסק*, לפי הענף, ומלאי ההון למגורים, לנפש, 1955 עד 1960

(אחוזים)

	1955 עד 1959	1959	1960
אחוז הגידול למועסק			
חקלאות והשקייה	6.3	9.5	3.7
חרושת ומכרות	4.5	3.6	10.9
תחבורה	7.0	2.5	18.3
מסחר ושירותים	15.0	14.5	17.7
סך כל מלאי ההון			
שלא למגורים**	7.6	7.4	8.8
אחוז הגידול לנפש			
מלאי ההון במגורים	5.7	5.9	6.0

* המלאי בתחילת שנה מחולק במספר המועסקים הממוצע באותה שנה.

** לרבות ציור ההשמל, שלא נכלל באף אחד מהענפים הנודרים.

ה מקור: ראה לוח ה'4.

על אף אי-גידול במספר המועסקים בענף. ביתר הענפים גבוהים. בדרך כלל, שיעורי הגידול של 1960 מאלו של השנים הקודמות.

השוואות בין יחסי מלאי ההון והתפוקה בענפי המשק השונים יש בהן כדי לשמש מודד לכמות ההון המשמשת לייצור יחידת תפוקה. מבחינה זו יש הבדלים ניכרים בין ענף לענף (ראה לוח ה'6).

לוח ה'6

יחס הון/תוצר נקי, לפי הענף, 1955 עד 1960

הענף	1955	1956	1957	1958	1959	1960
כל הענפים פרט למגורים *	1.61	1.62	1.69	1.74	1.79	1.85
חקלאות והשקייה	5.38	4.79	4.63	4.46	4.01	4.46
חרושת ומכרות	1.59	1.68	1.78	1.85	1.91	2.01
תחבורה	4.01	3.99	4.00	4.16	4.14	4.18
שאר הענפים	0.33	0.35	0.39	0.43	0.48	0.52

* מלאי ההון של ענף החשמל כולל במלאי של כל הענפים יחד אולם לא במלאי של אחד מהסעיפים החלקיים.
ח מ ק ו ר : צנכי השנים 1955 עד 1959 — ראה לוח ה'4.

שני הענפים בעלי הרמה הגבוהה ביותר של עתירות הון הם החקלאות, לרבות ההשקייה, והתחבורה. ענף החרושת והמכרות הוא שלישי בדירוג, ויתר הענפים הם האחרונים מבחינה זו. בהנחה כי בכל השנים הללו לא חלו שינויים ניכרים בשיעור הניצולת של מלאי ההון, הרי שפעלה מגמה של הגדלת עתירות ההון — במשך בכללו ובכל אחד מהענפים בנפרד, פרט לענף החקלאות וההשקייה שבו מסתמנת ירידה.

בשנים 1959 ו-1960 היוו המגורים כשתי חמישיות מכלל מלאי ההון. שיעור הגידול של מלאי ההון במגורים הגיע בשנים האחרונות ל-6 אחוזים. שיעור זה היה גבוה משיעור גידול האוכלוסיה והביא, איפוא, לעלייה בגודל הון המגורים לנפש (ראה לוח ה'5).

3. יבוא וייצור מקומי של נכסי השקעה

שיעור ההיטלים הממוצע על יבוא נכסי השקעה היה ב-1960 נמוך בהרבה משיעור ההיטלים הממוצע על יבוא מוצרי צריכה וחומרי גלם (ראה לוח ה'7); ופירוש הדבר, שייצור נכסי ההשקעה המקומיים לא זכה לאותה הגנה שניתנה למוצרים אחרים. בעוד שב-1955 היו שיעורי ההיטלים על כל סוגי היבוא שווים, פחות או יותר, הרי מאז אותה שנה הוגדלו ההיטלים על יבוא מוצרי צריכה וחומרי גלם בהתמדה במידה רבה יותר. הגדלת ההיטלים ב-1960 היתה המשך למגמה זו. הפליית מחירים זו לרעת נכסי ההשקעה המקומיים גרמה לעיוותים ועכבה את ההתרחבות שהיתה יכולה לחול בתנאי הגנה אחידה מפני תחרות מיבוא.

לוח ה' 7

מדרי החיטולים על היבוא לפי הייעוד הכלכלי*, 1956 עד 1960

1955 = 100

הייעוד הכלכלי	1956	1957	1958	1959	1960
כלל היבוא	103.2	105.6	110.1	114.8	120.8
מוצרי צריכה	106.5	109.8	121.3	146.6	157.6
חומרי גלם	104.2	107.6	111.3	114.3	120.6
בכסי השקעה	100.2	101.5	101.9	103.5	106.7

* יבוא מוצרים בלבד.

4. מימון ההשקעות

מימון של מחצית, בקירוב, מסך כל ההשקעות בישראל בשנים האחרונות בא מאמצעי הסקטור הציבורי. בשנת 1960 עלה חלקו של מימון זה לעומת השנה הקודמת באחוז אחד, והגיע ל-53 אחוזים.

בחקלאות עלה אחוז המימון הציבורי בגלל עלייה באותם סעיפי השקעות שבהם גבוה יותר משקל המימון הציבורי, כגון השקייה, ובגלל ירידה באותם הסעיפים הממומנים בעיקר מאמצעי החקלאים עצמם, כגון מבני משק ובעלי חיים. בתחבורה נבעה העלייה באחוז המימון הציבורי מהגדלה ברכישת אניות, הנקנות בעזרת הלוואות ממשלתיות.

לוח ה' 8

המימון הציבורי של ההשקעות במשק לפי הענף, 1959 ו-1960

(מיליוני ל"י)

מחירים שוטפים								הענף
התחלקות המימון הציבורי בין הענפים (אחוזים)		1960			1959			
		חלקו של המימון הציבורי בסך כל ההשקעות (אחוזים)	המימון הציבורי	סך כל ההשקעות	חלקו של המימון הציבורי בסך כל ההשקעות (אחוזים)	המימון הציבורי	סך כל ההשקעות	
1960	1959							
27	25	86	151	176	72	130	180	חקלאות והשקייה
14	14	35	79	226	35	72	207	תעשייה ומחצבים
—	4	3	1	34	54	20	37	חשמל
22	16	77	128	166	68	86	127	תחבורה
16	15	57	94	165	56	78	142	שירותים ומסחר
21	26	38	117	309	44	137	307	שיכון
100	100	53	570	1,076	52	523	1,000	סך הכל

לוח ה'9

ההשקעה הגולמית * לפי סוג המשקיע, וחלקו של המימון הציבורי, נטו ** 1958 עד 1960

סוג המשקיע	1958			1959			1960		
	ההשקעה הגולמית		חלקו של המימון הציבורי נטו	ההשקעה הגולמית		חלקו של המימון הציבורי נטו	ההשקעה הגולמית		חלקו של המימון הציבורי נטו
	מיליוני ל"י	(אחוזים)		מיליוני ל"י	(אחוזים)		מיליוני ל"י	(אחוזים)	
הסקטור הציבורי	147	16	100	166	17	100	186	17	100
משקי בית (מגורים) ***	274	31	37	307	31	50	309	29	39
מוסדות שלא למטרת רווח	53	6	8	53	5	8	53	5	8
חברות פרטיות ****	295	33	34	380	38	27	395	37	31
חברות הסקטור הציבורי *****	128	14	99	94	9	62	133	12	56
סך הכל	897	100	54	1,000	100	49	1,076	100	47

* להוציא מלאי (פרט לבעלי חיים) ורכישת קרקע.

** מהחזרת חובות לסקטור הציבורי.

*** סך כל ההוצאות על שיכון.

**** פרט לחברות השיכון; לרבות הלוואות והשתתפות בהון המניות של הבנק לפיתוח התעשייה.

***** פרט לחברות השיכון.

הירידה בחלקו של אגף השיכון בסך הבנייה למגורים הביאה גם לירידה בחלקו של המימון הציבורי בענף זה.

הנתונים על מימון ההשקעות הגולמיות לפי סוגי המשקיעים מלמדים על ירידה במימון הציבורי של ההשקעות בחברות הסקטור הציבורי. התפתחות זו היא המשך למגמה שהחלה ב־1959, של ירידת תלותן של חברות הסקטור הציבורי במימון ציבורי לצורכי השקעות. אצל החברות הפרטיות באים בשנים האחרונות כ־30 אחוזים ממימון ההשקעות מאמצעי הסקטור הציבורי (ראה לוח ה'־10).

ארבעים עד חמישים אחוזים מההשקעה במגורים, שהיא עיקר ההשקעה של משקי בית, מומנו על־ידי כספי הסקטור הציבורי. התנודות במימון זה משנה לשנה תלויות בחלקו של אגף השיכון בכלל פעולות הבנייה למגורים במשק.

ההשקעות של הסקטור הציבורי עצמו במבני יסוד, כגון דרכים, מסילות ברזל, שדות תעופה, נמלים, שירותי דואר, ייעור, ניקוי, וכדומה היוו קצת יותר מחמישה עשר אחוזים מסך כל ההשקעות.

לוח ה'־10

התחלקות המימון הציבורי (נמו) בין סוגי המשקיעים 1958 ע" 1960

(אחוזים)

סוג המשקיע	1958	1959	1960
הסקטור הציבורי	31	34	37
משקי בית (מגורים)	21	32	23
מוסדות ללא מטרת רווח	1	1	1
חברות פרטיות	21	21	24
חברות הסקטור הציבורי	26	12	15
סך הכל	100	100	100
סך כל המימון			
הציבורי (מיליוני ל"י)	480	486	509

* מהחזרת הלוואות שנהקבלו מהסקטור הציבורי.

בלוח ה'־10 מובאת התחלקות סך המימון הציבורי בין סוגי משקיעים לשלוש השנים האחרונות. חלקו של הסקטור הציבורי היווה כשליש מסך המימון ונסתמנה בו מגמה של עלייה בשנים אלה. ההשקעות במגורים נטלו בין 20 ל־30 אחוזים מכלל המימון הציבורי, החברות הפרטיות — 20 עד 25 אחוזים, וחברות הסקטור הציבורי — 15 עד 25 אחוזים.

5. ההשקעה במלאי

נתוני ההשקעה בפרק זה אינם כוללים השקעה במלאי (פרט לשינוי במלאי בעלי חיים) בגלל העדר נתונים מהימנים. סקר חלקי על המלאי שנערך ב־1960 והקיף מלאי בגודל של 550 מיליון ל"י הראה גידול של 30 מיליון ל"י. עיקר הגידול חל במלאי התעשייתי — 25 מיליון ל"י. המלאי בחקלאות, מלאי המזון ומלאי הדלק גדלו אף הם, בעוד שמלאי חומרי הבנייה פחת, כבשנת 1959.